

MIKKO PORVALI VIIMEISEEN ASTI

Päämajan kaukopartio-
osasto Vehniäinen 1943–44

Atena

SISÄLLYS

Lukijalle.....	7
----------------	---

KESÄKAUSI 1943

Lähtötilanne kesään 1943	11
Kesäkuun alkupuoli	23
Kesäkuun loppupuoli	41
Heinäkuun alkupuoli	75
Heinäkuun loppupuoli	113
Elokuu	135
Syyskuu	155
Lokakuu	173

TALVIKAUSI 1943-44

Marraskuu	199
Joulukuu	215
Tammikuu	221
Helmikuu	237
Maaliskuu	259
Huhtikuu	305

KESÄKAUSI 1944

Toukokuu	319
Kesäkuun alku	337
Kesäkuun puoliväli	363
Kesäkuun loppu	395

Heinäkuun alku	423
Heinäkuun puoliväli	445
Heinä loppu	489
Elokuun alkupuoli	501
Elokuun loppupuoli	521
Syyskuun alkupuoli	537

LAPIN SOTA

Syyskuun loppupuoli	559
Lokakuu ja marraskuun alkupuoli	569
Marraskuun loppupuoli	597
Lopuksi	601
Liitteet	619
Lähteet	623

Kuulustelija. Mitä kauemmas tiedonhankinta ulotettiin rintamalinjoista, sitä tärkeämpänä Päämaja piti van-
kien hankkimista. Partiomatkoihin
kyenneistä kuulustelijoista oli tiedus-
telualalla huutava pula.

Yksikön luotettavimpiin kuulus-
telijoihin kuului sotilasvirkamies
Aleksander Sederholm, joka puhui
venäjän lisäksi suomea, saksaa ja
ruotsia.

LUKIJALLE

Isosetäni Einon poskessa oli arpi. Erityisesti muistan katsoneeni sitä mökkisaunassa, koska saunassa ihon punoittaessa arpi säilyi vaaleana ja erottui tavallista paremmin. Luoti oli tullut suusta sisään ja hieman korvan etupuolelta ulos. Isoisäni Antti, Einon veli, oli kuollut juuri ennen syntymääni. Sotainvalidi hänkin.

Kun näistä asioista kysyi, vastaukset sisälsivät sanoja, joita en lapsena ymmärtänyt. Kaukopartio. Päämaja. Tiedustelu.

Kertomuksissa vilisi paljon nimiä. Tarinoiden toistuessa opin muistamaan, että yksi nimistä oli Yrjö. Toinen toistuva nimi oli Toivo. Vähitellen ymmärsin, että Yrjö kaatui samassa väijytyksessä, jossa Eino sai pikakiväärisarjan päin näköä ja luodin suuhunsa. Että Yrjö oli ollut erityisen pidetty. Ja että hänen kuolemansa oli ollut suuri tragedia. Vasta myöhemmin käsitin, että Toivo oli Antin ja Einon veli, isosetäni siis hänkin. Toivoon ei osunut luoti tai sirpale. Jotain häneen silti osui. Hän alkoi juoda itseään määrätietoisesti hengiltä heti sodan päätyttyä. Hanke kesti yhdeksäntoista vuotta.

Olen kiitollinen, että olen voinut tutkia heidän yksikkönsä vaiheita. Tätä ei olisi voinut tehdä, ellei joku tiedusteluyksikössä olisi uhmannut tiedusteluaineiston polttamiskäskyä ja haudannut yksikön arkistoa »johonkin Hämeeseen». Niin luovutuskirja kertoo, kun Osasto Vehniäisen paperit palautuivat valtion ja arkistolaitoksen haltuun 1980-luvulla.

Kiinnostus sai kipinän sukulaisten vaiheiden selvittämisestä, mutta kirjoitushanke on

kasvanut laajemmaksi perehtyneisyydeksi asiaan. Siksi toivon, että yksityiskohtaisiin alkuperäisasiakirjoihin perustuva kirjasarja antaa tiedustelutoiminnasta ja kaukopartioyksikön elämästä monipuolisemman, realistisemman ja elämänmakuisemman kuvan kuin samoista aiheista ilmestyneet kymmenet seikkailukirjat ja dokumenttiromaanit.

Sarjan ensimmäinen osa, syksyllä 2021 ilmestynyt *Kohti itää*, on keltainen sattumalta. Toinen osa, *Syvärin takana*, on sininen tarkoituksella. Jos kirjat asettaa pöydälle päällekkäin, ne osoittavat, mitä ajattelen nyt Euroopassa käytävästä sodasta.

Sota vaikuttaa ihmisiin usean sukupolven ajan. Kun kansa tai kansakunta kokee massiivisia traumaattisia kokemuksia, ne välittyvät niin suorina kuin epäsuorina siirtyminä kolmanteen ja neljänteen polveen asti. Neljäkymmenen vuoden päästä, 2060-luvulla, Ukrainassa syntyy lapsia, jotka kysyvät, mistä heidän isoisiensa tai -äitiensä arvet ovat peräisin. Ne ovat peräisin samasta lähteestä kuin minunkin läheisteni: Venäjältä, Kremlistä ja geopolitiikasta. Siitä, että ihmiset niin Ukrainassa kuin Suomessa ovat rajan kansoja.

Olkoon tämä kolmas osa vihreä, koska väri symboloi toivoa: uudestisyntymistä ja tulevaisuutta.

Aiempien osien tapaan teoksessa kulkevat rinnakkain maailmansodan, jatkosodan ja Osasto Vehniäisen tapatumat sekä Osasto Vehniäisen

sotapäiväkirjojen ja tiedustelupäiväkirjojen päivittäiset merkinnät. Olen pyrkinyt säilyttämään sotapäiväkirjan ja tiedustelupäiväkirjan merkinnät mahdollisimman autenttisina, mutta luottavuuden parantamiseksi olen tehnyt tiettyjä kompromisseja.

Suurin määrällinen muutos on satojen oman radiotiedustelun kaappaamien sanomien karsiminen tekstistä (STM-sanomat). Kirjan ajanjaksolla radiotiedustelu kaappasi useita vihollisen sanomia joka päivä. Osasto Vehniäiselle välitetyt kaapatut sanomat koskivat yleensä vihollisen selustavarmistusjärjestelyjä eli tiettyjen NKVD-rykmenttien päivittäistä elämää: vihollisen vastatiedustelupartioita, tiesulkuja, henkilöpaperiratsioita, kylätarkastuksia ja niin edelleen. Olen jättänyt kirjan päiväkirjaosaan kaikki sellaiset kaapatut sanomat, joilla on ollut Osasto Vehniäisen toiminnan kannalta selvää merkitystä. Vastaavasti olen poistanut tekstistä valtaosan niistä, joilla ei ole ollut mitään merkitystä yksikön toiminnalle. Valtaosa näistä on tiedustelupartioiden sijainteja sellaisina aikoina, joina osastolla ei ole ollut yhtään partiota vihollisen selustassa. Olen silti jättänyt joitain tällaisia sanomia tekstiin, lähinnä luomaan lukijalle ymmärrystä siitä, millaista tietovirtaa ja tilannekuvaa vihollisen toiminnasta yksikköön toimitettiin.

Kun päiväkirjaosassa on ilmoitettu jokin asia (suluissa), nämä sanat ovat sisältyneet sulkeissa myös alkuperäistekstiin. Omat kommenttini olen puolestaan erottanut päiväkirjatekstistä [hakasulkein].

Olen poistanut alkuperäisestä tekstistä myös sääsanomat, jotka partioradisti lähetti kotiin rutiininomaisesti partion yhteysaikoina. Jätin tekstiin muutamia esimerkkeinä, osoittamaan niiden olemassaoloa. Tyypillinen sääsanoma

oli St 11 22 33 44, jossa numeroilla kuvattiin lämpötilaa, tuulen voimakkuutta, pilvien korkeutta ja näkyvyyttä.

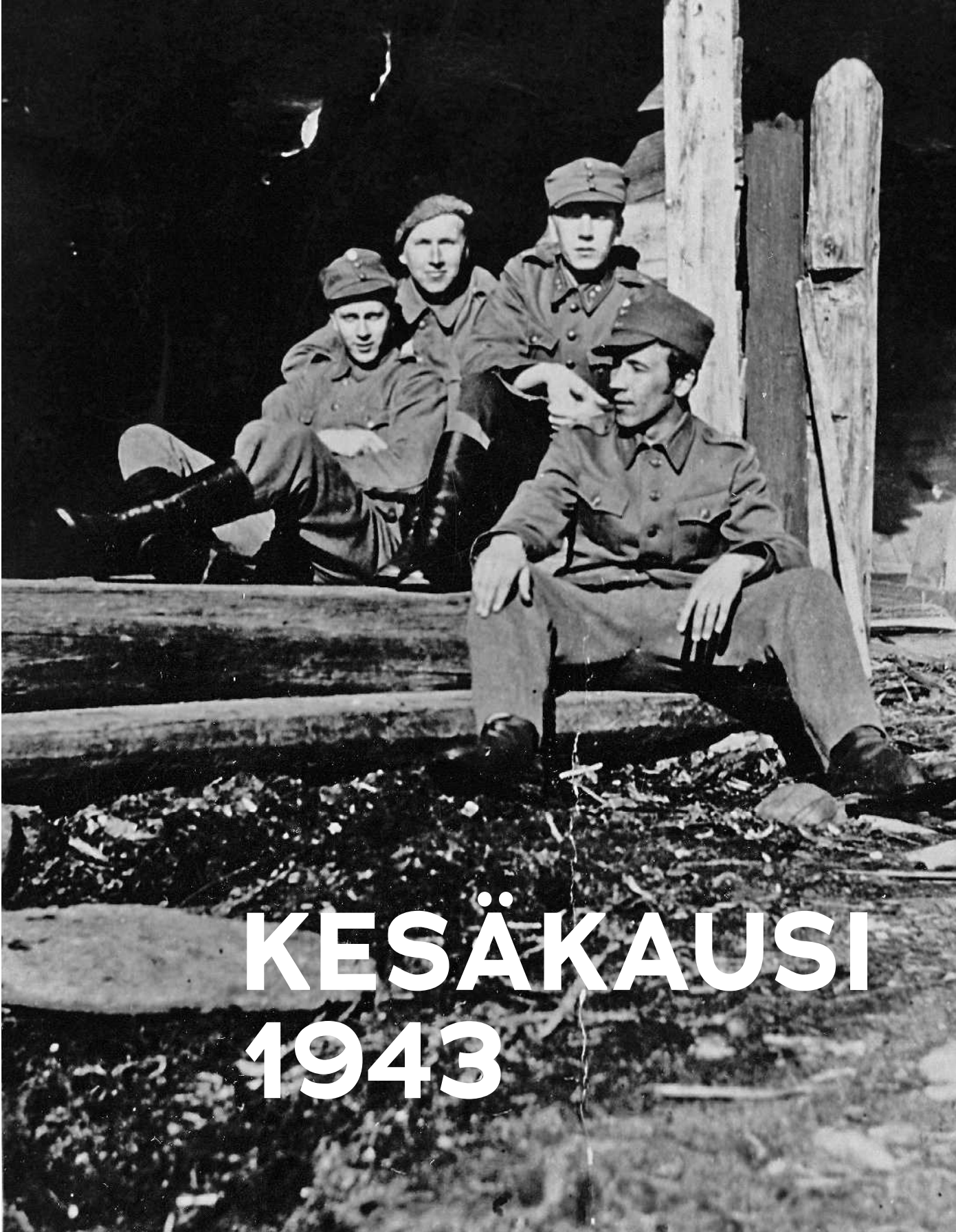
Karsin päiväkirjoista myös yksittäisten henkilöiden terveystietoja. Jätin päiväkirjoihin maininnat sotilaiden siirroista sairaaloihin, koska ne ovat liittyneet yksikön vahvuuteen ja ehkä myös yleisemmin sairausmääriin. Silloin, kun maininnat eivät ole liittyneet esimerkiksi haavoittumiseen sotatoimissa, olen poistanut kunkin sairauden diagnoosin tai laadun, koska veteraaneilla on oikeus yksityisyyteensä. Tyypillisempiä syitä kenttäsairaalaan päätymiselle ovat kuitenkin angiina ja tulehtunut umpisuoli.

Partiomatkojen ajalta en ole karsinut terveystietoja, koska tiedot ovat vaikuttaneet partion toimintamahdollisuuksiin ja jatkon vaihtoehtoihin. Toisekseen vihollisen selustassa tehdyt omadiagnoosit eivät ole erityisen luotettavia, ne kertovat enemmän partion suorituskunnosta kuin kenenkään terveydentilasta.

Kun kolmen teoksen sarja nyt valmistuu, toivon voivani vastata lukijoiden mielenkiintoon niin tiedustelusodan dramaattisimpien hetkien kuin siihen osallistuneen yksikön arjen tasolla.

Olen saanut hankkeessani tukea lukemattomilta tahoilta. Erityisesti haluan kiittää Puolustusvoimien kuva-arkistoa sekä seuraavia henkilöitä: Pirjo Busk, Göran Lindgren, Ari Matikainen, Vladimir Panschin, Juha Pikkanen, Pasi Pirttikoski, Matti Saartamo, Jussi Satokari, Muusa ja Ilkka Savijärvi, Seppo Solasaari, Heidi Ruotsalainen, Pekka Turunen, Mikko Tyni, Ville Vänskä ja Mika Wist.

Jyväskylässä,
jatkosodan päättymisen 80-vuotispäivänä,
MIKKO PORVALI

KESÄKAUSI 1943

Majuri Arno Tuurna - Viipurin kaupunginjohtaja - esittelee kaupunkia ja jälleenrakennuksen tilaa ulkomaisille vieraille kaupungin tunnetun »pilvenpiirtäjän», Vakuutus Karjalan toimitalon katolla 2.6.1943.

LÄHTÖTILANNE KESÄÄN 1943

Maailmansota

Kesään 1943 mennessä Saksa oli menettänyt mahdollisuudet voittaa aloittamansa sodan. Jälkikäteen arvioituna voiton mahdollisuudet olivat karanneet Saksalta jo syyskuussa 1941, kun Hitler oli jakanut voimansa ja hajottanut hyökkäyskiilansa matkalla kohti Moskovaa.

Seuraavina vuosina Saksa menetti El Alameinin ja Stalingradin taisteluissa niin paljon miehiä ja materiaalia, etteivät tappiot olleet korvattavissa. Pohjois-Afrikan sotaretki oli hävitty ja aloite itärintamalla menetetty.

Propagandan voimin ylläpidetty yleinen mielipide oli yhä toiveikas niin Saksassa kuin Suomessa, mutta liittoutuneet tiesivät voittavansa sodan. Liittouman kesken oli jo joulukuussa 1941 sovittu »Europe first» -strategiasta: voimat keskitettäisiin ensin Saksan ja sen eurooppalaisten liittolaisten lyömiseksi. Siihen asti pidäteltäisiin Japania, jonka vuoro tulisi Saksan jälkeen.

Siksi liittoutuneiden politiikassa sai yhä enemmän painoarvoa kysymys siitä, millainen Euroopasta tulisi sodan jälkeen. Jokainen maa halusi minimoida tappionsa, mutta maksimoida sodanjälkeisen vaikutusvaltansa.

Jatkosota

Useimmat Suomen ulkopoliittikan sisäpiirissä ymmärsivät, että Saksan tappio oli vääjäämätön ja että Suomen oli irtauduttava sodasta mahdollisimman pian. Tätä oli yritetty

viimeistään maaliskuusta 1943 alkaen. Maaliskuun lopulla 1943 Yhdysvaltain ulkoministeri Robert McClintock tarjosi Suomelle »hyviä palveluksia» Suomen ja Neuvostoliiton välisten rauhanneuvottelujen välittämiseksi. Samalla Yhdysvallat ilmoitti Suomelle, ettei toista tarjousta enää tulisi.

Suomi yritti tarttua Yhdysvaltain tarjoukseen, mutta kertoi siitä myös Saksalle. Suurvaltojen välisessä pelissä omien korttien paljastaminen osoitti Suomelta sinisilmäistä rehellisyyttä. Ulkoministeri Rangell sai Saksan ulkoministeri von Ribbentropilta odotetun jyrkän vastauksen: Hitler piti Suomen menettelyä petollisena ja edellytti kaikkien vastaavien keskustelujen lopettamista heti ja kertakaikkisesti. Samalla Suomelta vaadittiin kirjallista sopimusta siitä, ettei se tekisi erillisrauhaa.

Kun Saksa oli suututettu, Yhdysvallat tarkensi omaa tarjoustaan. Sen aikeissa ei suinkaan ollut toimia rauhanvälittäjänä – saati antaa Suomelle turvatakuita – vaan ainoastaan saattaa suomalaiset neuvotteluyhteyteen neuvostojohdon kanssa. Koko rauhandiplomatian hanke osoittautui siis turhaksi. Neuvostoliiton ulkoministeri

Suomen ulkopolitiikan sisäpiiri ymmärsi Saksan tulevan tappion ja sen myötä Suomen välttämättömyyden irtautua sodasta. Ensiaskeleksi kohti rauhaa olivat maaliskuussa 1943 aloittaneet Linkomiehen hallituksen ministerivalinnat, jotka erottivat hallituksen edeltäjänsä, saksalaismielisestä Rangellin hallituksesta.

Molotov ei pyydettyäessäkään suostunut edes ilmoittamaan Suomelle rauhanehtoja neuvottelujen pohjaksi.

Kiristyneessä tilanteessa Hitler tiukensi otettaan vallasta niin kotimaassa kuin liittolaistensa parissa. Toukokuun 10. päivä vuonna 1943 oli Hitlerille ja Saksan kansallissosialisteille sisäpoliittisesti tärkeä, koska silloin vanhenisi Saksan valtalaki, johon kansallissosialistien valta muodollisesti perustui.

Vuonna 1933 voimaan tullut valtalaki (*laki kansan ja valtakunnan hädän poistamiseksi*) oli alkujaan säädetty vain neljäksi vuodeksi, mutta sen voimassaoloa oli jatkettu kahdesti. Kun laki edellytti uusimista toukokuussa 1943, Hitler samalla vahvisti uuden valtalain muotoon, joka merkitsi hänelle täysii diktaattorin valtuuksia. Jo edellisvuonna Saksan valtiopäivät oli antanut Hitlerille oikeuden päättää jokaisen kansalaisen elämästä ja kuolemasta.

Rintamatilannetta Hitler yritti parantaa hyväksymällä operaatio Zitadellen – samana päivänä uuden valtalain vahvistamisen kanssa. Jo jonkin aikaa lykätty ja nyt kesäkuulle suunniteltu hyökkäysoperaatio oli Saksan sodanjohdon kannalta suurta hulluutta. Tilannekartoissa hyökkäys oli isku puna-armeijan etenemistä vastaan Kurskin alueella, mutta strategisella tasolla operaation oli tarkoitus kaapata takaisin Saksan käsiin aloite, joka oli edellistalvena menetetty Stalingradin katastrofissa. Operaatio johti lopulta Kurskin panssaritaisteluun, jossa Saksa kärsi valtavan tappion.

Samalla Hitler pyrki vahvistamaan liittokuntaansa. Hän esimerkiksi kutsui luokseen keskusvaltojen poliittiset ja sotilaalliset johtajat: Romanian, Kroatian ja Unkarin valtionpäämiehet sekä Bulgarian kuninkaan. Myös Suomi sai vastaavan kutsun, vaikka Saksa oli keskeyttänyt viljatoimituksensa Suomeen ja jopa suurlähettiläs oli kutsuttu kotiin.

Mannerheim oli puolipakosta suostunut vastavierailuun Saksassa vielä loppukesällä 1942, kun Hitler oli ensin kutsumatta vierailut hänen 75-vuotispäivillään. Välit olivat nyt viilenneet entisestään ja merkittävästi. Ei tullut kuuloonkaan, että Mannerheim olisi lähtenyt näissä olosuhteissa patsastelemaan yhteisiin valokuviin *Führerin* kanssa.

Marsalkka ei epäröinyt osoittaa halveksuntaansa Suomea viljalla kiristävää Hitleriä kohtaan. Niinpä hän lähetti Saksaan sijastaan lottakenraali Fanni Luukkosen. Lotta Svärd -järjestön ja Suomen naisten panos oli Suomelle sotavuosina elintärkeä, mutta lähettäessään Saksaan valtionpäämiehen sijaan vapaaehtoisjärjestön puheenjohtajan Mannerheim ohitti diplomatian perussäännön, johon kuuluu tapaamisten ja vierailuiden vastavuoroisuus.

Luukkosen matkan alla Suomessa vietettiin kaatuneiden muistopäivää. Päivän juhlallisuuksissa pääministeri Linkomies piti puheen, jossa hän vakuutti Suomen jatkavan taistelua Saksan rinnalla. Suomen Saksan-lähettiläs Kivimäki sai tehtäväkseen vakuuttaa saksalaisille, että tämä pääministerin puhe oli Saksan vaatima Suomen uskollisuuden vakuutus – muuta elettä, saati sopimusta, Suomelta ei aseveljeyden julistamiseksi tulisi.

Syystä tai toisesta Saksa hyväksyi Linkomiehen vakuutuksen. Hitler päätyi purkamaan vientikiellon kesällä 1943. Valtioiden välinen luottamus ei kuitenkaan enää palannut ennalleen. Seikkailu osoitti Suomelle, että ulkopoliittista liikkumatilaa oli vähän ja Saksa kaventaisi sitä entisestään, jos kolmannen valtakunnan etu vaatisi.

Keväällä 1943 Suomi oli kamppailut kahden ja puolen vuoden ajan maansisäisen pakolaisongelman kanssa. Talvisodassa menetetyiltä alueilta oli asutettu muualle maahan

Hitler kutsui keväällä 1943 liittolaismaiden johtajat luokseen osoittamaan sitoutumista Saksaan. Mannerheim kieltäytyi ja lähetti sijastaan lottajärjestön johtajan Fanni Luukkosen. Tämä oli ilmeinen viesti Hitlerille, joka paraikaa kiristi Suomea viljatoimistusten keskeyttämisellä. Hitler ojensi Luukkoselle Saksan Kotkan ritarikunnan ristin rintatähtineen 19. toukokuuta 1943.

SA-Kuva

Keväällä 1943 paluumuutto talvi-sodassa menetetyille ja nyt takaisin vallatuille alueille jatkui vilkkaana. Evakkomies ohjaa karjaansa takaisin kotia kohti.

silloisesta väestöstä yli kymmenesosa, noin 385 000 suomalaista.

Kesän 1943 alkaessa siirtokarjalaisista oli palannut omille kotiseuduilleen kaksi kolmannesta eli 260 000 henkeä. Suomen nykyisten rajojen sisällä oli enää 125 000 väliaikaisesti majoitettua evakkoa. Karjalan jälleenrakennus talvi-sodan ja jatkosodan hyökkäysvaiheen jäljiltä oli hyvässä vauhdissa. Suunnitelmiin kuului, että loputkin siirtokarjalaiset palaisivat kotiseudulleen lähivuosina.

Osasto Vehniäinen

Osasto Vehniäinen – rauhanaikainen Päämajan Ulkomaanosaston Viipurin alatoimisto – oli siirtynyt talvisodan jälkeen Lahteen, kouluttanut Kannaksella kasvaneista sotilaista välirauhan aikana uusia tiedustelijoita ja muuttanut jatkosodan aikana Lappeen Iitiään.

Yksikkö oli järjestänyt itärajan salaista henkilötiedustelua rajan takana koko välirauhan ajan sekä lähettänyt ensimmäiset erikoisjoukkopartiot Kannakselle jatkosodan alussa, selvästi ennen sen takaisinvaltausta. Näissä partioissa oli kärjitty ensimmäisiä tappioita. Kannaksen valtausoperaation aikana Osasto Vehniäisen haasteeksi muodostui oman hyökkäyksen nopea eteneminen: kun partiot pääsivät vihollisen selustaan, niiden oli vaikea pysyä rintamalinjan edellä.

Syksyllä 1941 kohdattiin Leningradin luoteispuoleinen *Karjalan linnoitusalue*: puna-armeijan rakentama tiheä ja syvyydeltään monikerroksinen linnoiteketju. Useiden yritysten jälkeen partiotiedustelu linnoitteiden välissä tai niiden selustassa katsottiin mahdottomaksi ja myös tarkoituksettomaksi. Maaston läpi etenevien partioiden jälkeen Leningradiin pyrittiin soluttamaan neuvostosotilaiksi ja -virkamiehiksi puettuja vakoojia. Tiettävästi menestys jäi heikoksi. Myös laskuvarjomiesten pudottamista kaupunkiin harkittiin.

Jo syyskuun alkupuolella 1941 Osasto Vehniäisen partiointisuunnaksi oli osoitettu kuitenkin Aunus. Aluksi osasto kuljetti Laatokan ja Syvärin taakse partioita, jotka lähetettiin Syväriltä etelään. Nämä partiot tutkivat ensimmäisinä suomalaissotilaina Syvärin eteläpuolista maastoa. Heidän tehtävänsä oli paitsi selvittää alueen vihollisjoukkoja myös tutkia aluetta siltä kannalta, voisiko Saksan armeija hyökätä sen läpi pohjoiseen, kohti suomalaisten etulinjaa. Suomen ja Saksan sodanjohtojen puheissa väikkyy näihin aikoihin Leningradin saartorenkään sulkeminen ja joukkojen kohtaaminen Aunuksessa, niin sanottu kädenlyönti Syvärillä.

Koska osaston kaikki varsinainen partiointi vaikutti jatkossa tapahtuvan Laatokan takana Leningradin pohjoispuolella, yksikkö perusti Syvärin rannalle Vaasenin kylään alaosaston, niin sanotun Osasto Loukolan. Yksikön toimisto ja pääpaikka säilyi yhä Viipurissa, vaikka Viipurin-toimiston operatiivinen toiminta oli vähäistä Vaasenin-osastoon verrattuna.

Syvärin-kaudella Osasto Vehniäisen toiminnassa oli tapahtunut merkittäviä taktisia muutoksia. Ensimmäinen

Jatkosodan suomalaisen kaukopartio-taktiikan menestystekijöitä olivat oma radioverkko, avovesikauden lentokuljetuskyky sekä talvikaudella hyvä hiihtotaito ja liikkuvuus. Näitä kaikkia leimasi jatkuva kehitystyö. Viestiverkko oli rakennettu itse kehitetyn partioradion varaan (Kyynel). Lentotoiminta puolestaan oli opittu yhdistämään kaukotiedusteluun sotavuosina. Suomalaisille ominaista talvipartioinnin taktiikkaa ja hiihtopartioiden välineistöä ja toimintamalleja kehitettiin koko sodan ajan.

näistä oli talvipartiointi, joka oli alkanut hyvällä menestyksellä talvella 1941–1942. Seuraavaan talveen mennessä puna-armeija ja NKVD saivat kuitenkin selustavarmistuksensa Aunuksessa kuntoon. Varmistuslatujen käytön lisäksi vihollinen oppi häiritsemään radioyhteyksiä ja pian myös peilaamaan radioasemien sijainteja. Näiden muutosten myötä Aunuksen rintaman selusta kävi suomalaispartioille ahtaaksi.

Toinen merkittävä muutos olivat avovesikausina aloitetut lentokuljetukset. Osasto Vehniäisen partiot eivät olleet ennen tätä siirtyneet toimialueilleen lentoteitse, vaan partioita oli vain huollettu linjojen taakse muonatorpedopudotuksin.

Keväeseen 1943 mennessä Osasto Vehniäinen oli järjestänyt jatkosodan ensimmäisenä kesänä Kannaksella 23 partiomatkaa ja Syvärin rintamalla 25 partiomatkaa – useimmat Syväriltä etelään, mutta myös Äänisjärven itäpuolelle. Tähän mennessä yksikön 48 partiomatkalla oli kaatunut tai kadonnut yhdeksäntoista partiomiestä, joista kolmetoista oli virolaisia. Lisäksi kapteeni Yrjö Kirves oli kaatunut saatessaan partiota vihollisen selustaan, korpraali Eino Hämmäläinen kuollut partiomatkan rasitukseen sekä lotat Eila Kykkänen ja Lempi Nyysönen hukkuneet Syväriin.

Hallinnollinen muutos: Erillinen Pataljoona 4

Päämajan alaisten entisten Yleisesikunnan alatoimistojen (Osastot Vehniäinen, Kuismanen, Marttina ja Paatsalo) toiminnassa tapahtui alkukesällä 1943 suuri organisatorinen muutos, joka vaikutti kaukopartioinnin johtosuhteisiin. Tähän mennessä yksiköt olivat lähettäneet partiot itsenäisesti ja oma-aloitteisesti – joskin tietysti sovitettuna Päämajan tiedontarpeisiin.

Luonnollisesti Päämaja oli tiennyt jokaisesta lähetetyistä partiosta ja hyväksynyt niiden lähettämisen, mutta toimivalta partiosuoritusten käskemiseen oli ollut osastojen päälliköillä. Neljän kaukopartioyksikön toiminnan yhteinen koordinointi oli kuitenkin ollut vähäistä, samoin

yhteistyö yksiköiden välillä. Tämä muuttui, kun neljästä kaukopartiopataljoonasta perustettiin erikoisjoukkopataljoona, Erillinen Pataljoona 4.

Jatkossa toiminnan taustalla oli koko rintamalle laadittu kaukopartiosuunnitelma, jonka pohjalta Erillinen Pataljoona 4:n esikunta kirjoitti tiedustelukäskyt yksiköille. Pääsääntöisesti kukin tiedustelukäskeyt koski yhtä partio-tehtävää: pataljoonan käskyllä veloitettiin alayksikkö valmistelemaan käskyssä määritelty partio. Yksikön piti laatia omien tietojensa varassa partiolle yksityiskohtaisempi tiedustelukäskeyt ja lähettää käskyt määräämään mennessä Erillinen Pataljoona 4:n tarkistettavaksi ja hyväksyttäväksi. Kaikki kesän 1943 tiedustelukäskyt Osasto Vehniäiselle laati aiempi partioupseeri ja Mannerheim-ristin ritari, luutnantti Ilmari Honkanen.

Pataljoonan muodollinen perustamispäivä oli 1.7.1943, mutta Osasto Vehniäisen asiakirjoissa käytetään jo kesäkuun alusta alkaen pataljoonan ja oman yksikön uutta nimeä: 1./Er.P 4. Osastojen eli komppanioiden päälliköt pysyivät ennallaan. Uuden pataljoonan komentajaksi määrättiin yleisesikuntamajuri Martti Harola. Harola toimi Er.P 4:n komentajana vain muutamia viikkoja, nimitys oli alkujaankin tarkoitettu väliaikaiseksi. Hänen sijaisekseen määrättiin 23. heinäkuuta 1943 komppanianpäälliköistä virkaiältään vanhin, majuri Hannes Vehniäinen, joka hoiti tehtävää 19.9.1943 asti. Tuolloin pataljoonankomentajaksi nimitettiin vakituisesti everstiluutnantti Johan Sovie, joka hoiti tehtävää sodan loppuun asti.

Pataljoonan esikunta sijoitettiin Pursialan kartanoon Mikkeliin. Pataljoonankomentajan lisäksi esikunnassa oli 53 vakanssia. Esikuntaan kuuluivat komentotoimisto, huoltotoimisto sekä viestitoimisto, jonka alaisuudessa toimivat keskusradioasema, puhelinkeskus ja viestikouluttajat. Lisäksi esikunnassa toimi huoltojoukkue.

Pataljoonan perustamisen yhteydessä määriteltiin määrävahvuudet myös kaukopartiokomppanioille. Jokaisessa komppaniassa tuli jatkossa palvella 96 kaukopartiosotilasta, heidät oli jaettu kolmeen 32-miehiseen joukkueeseen, joista kussakin oli neljä kahdeksanmiehistä

ryhmää. Yksikön toimistossa toimi viisitoista henkeä, ja radioaseman toimintaan oli varattu yksitoista vakanssia. Näiden lisäksi kotitukikohdan toiminnoista vastasi huoltojoukkue, jonka talous-, lääkintä-, kuljetus- ja toimitusryhmiin kuului 33 henkeä.

Kun päälliköt laskettiin joukkoon mukaan, jokaisen komppanian vahvuus oli 157 sotilasta. Esikunnan ja yksiköiden yhteisvahvuudeksi muodostui siten 682 sotilasta, joista varsinaisia partiomiehiä oli 384. Lisäksi pataljoonan yhteydessä palveli yli sata lottaa.

Sodan edetessä pataljoonalle alistettiin vielä ilmavoimien lento-osasto, Mikkelin lentokenttä sekä osia raskaasta ilmatorjuntapatteristosta. Näiden alistusten myötä pataljoonan komentajan alaisuudessa palveli yli 800 henkilöä. Upseeriston asema poikkesi kenttäarmeijasta muun muassa niin, että esimerkiksi rangaistusasioissa Erillinen Pataljoona 4:n komentajalla oli rykmentinkomentajan toimivalta. Yksiköiden päälliköiden toimivalta puolestaan vastasi pataljoonankomentajan asemaa. Virka-asemaltaan komppanioiden päälliköt olivat majureita ja pataljoonankomentaja everstiluutnantti.

Erillinen Pataljoona 4:n ensimmäisenä komentajana toimi rajavartiostotautainen majuri Martti Harola. Kuvassa Harola 1920-luvulla rajaupseerina Petsamon Alaluostarin kellotapulin tornissa. Oikealla Alaluostarin kirkko, taustalla entinen luostarihotelli, joka toimi rajavartioston henkilökunnan asuntoina.

Suomi purki pienin askelin siteitä Saksaan. Yksi merkki tästä oli suomalaisen SS-pataljoonan kotiuttaminen kesäkuussa 1943. Suomalaisen SS-miesten kotiinpaluuparaati järjestettiin Helsingin sijasta mahdollisimman pienimuotoisesti Hangossa.

KESÄKUUN ALKUPUOLI

1.–14.6.1943

SOTAPÄIVÄKIRJA 31.5.1943

Vaaseni

kapteeni Mäkelä ja luutnantti Loukola tekivät matkan Uslankaan majoitusmahdollisuuksien tiedustelemiseksi siellä, koska tuli tieto, että osaston on muutettava pois nykyiseltä alueeltaan.

SOTAPÄIVÄKIRJAT 1.6.1943

Vaaseni

kapteeni Mäkelä, luutnantti Loukola ja vänrikki Porvali kävivät uudessa majoituspaikassa suunnittelemassa korjaus- ja siirtotöitä.

luutnantti E. Moilanen palasi lomalta.

vänrikki Lehtinen, vääpeli E. Lempinen, ylikersantti K. Pusa, alikersantit O. Huuhka ja L. Määttänen sekä korpraali T. Kirves lähtivät lomalle.

kapteeni Mäkelä sai jäniksen – kukahan sen lienee ampunut? Paisti on siis tiedossa (ja korvasienikastike).

sotilasvirkamiehet A. Wittenberg ja A. Sederholm tekemässä kuulusteluja Syvärinkaupungissa.

Viipuri

osaston maataloustyöt jatkuivat.

perunan istutus.

klo 10.05 ilmoitti osaston päällikkö puhelimitse palanneensa Suomeen.

Maailmansota

Eurooppalaisen erikoisjoukkosodankäynnin kannalta oli merkittävää Ranskan vastarintaliikkeen muotoutuminen keväällä 1943. Vaikka Saksa oli miehittänyt Ranskan jo kesäkuussa 1940, vastarintaliikkeestä muodostui yhtenäinen verkosto vasta vuonna 1943. Miehitys oli ollut kansakunnalle shokki, jota seurasi aluksi lähinnä tyrmistynyt epäusko. Pienten ja paikallisten ryhmien protestit saksalaisia vastaan olivat hajanaisia ja vähäisiä: puhelinlinjojen katkomisia, julisteiden töhrimisiä ja renkaiden puhkomisia saksalaisten ajoneuvoista. Näiden lisäksi julkaistiin maanlaisia lehtiä.

Brittien erikoisjoukkosodankäyntiin Euroopassa luotu Special Operatives Executive SOE perustettiin heinäkuussa 1940, ja ensimmäinen sen tukema vastarintaryhmä aloitti operatiivisen toimintansa Ranskassa toukokuussa 1941.

Ranskalainen vastarinta muuttui aseelliseksi vuoden 1941 aikana. Se säilyi silti hajanaisena, koska vastarinta kumpusi hyvin erilaisista piireistä – siihen osallistui akateemikkoja, anarkisteja, aristokraatteja, kommunisteja, konservatiivisia roomalaiskatolisia, protestantteja, juutalaisia, islaminuskoisia ja ranskalaisia nationalisteja. Vastarintaan on arvioitu osallistuneen 1–3 prosenttia Ranskan väestöstä.

Vastarinta säilyi hajanaisena osin siksi, että saksalaisten taktiikka toimi hyvin. Kun vastarintamies tunnistettiin, hänet siepattiin, »käännettiin ympäri» ja pakotettiin toimimaan tiedottajana muita vastarintasolun jäseniä vastaan. Ranskalaisten avuksi lähetetyt SOE:n agentit valittivat, että

turvajärjestelyt olivat olemattomat, ja saksalaiset tuhosivat tällä tavalla ryhmän toisensa jälkeen.

Paikalliset vastarintahankkeet pitivät usein tavalla tai toisella yhteyttä liittoutuneisiin, joten länsiliittoutuneiden tiedustelupalveluissa oltiin tietoisia niiden olemassaolosta. Vuoden 1942 alussa ranskalainen Lontooseen paennut siviilivirkamies Jean Moulin sai SOE:lta tehtäväkseen mennä Ranskaan, etsiä ryhmittymien johtajat ja yhdistää nämä keskenään ristiriidoista huolimatta.

Tehtävä oli vaikea, mutta Moulin onnistui. Vuoden 1943 alkupuoliskolla merkittävimpien vastarintaryhmien johto hyväksyi ajatuksen yhteisestä toimintaohjelmasta. Perustettiin Ranskan vastarintaliikkeitä koordinoiva yhteistyöelin CNR (Conseil National de la Résistance), minkä myötä vastarintaa voitiin johtaa: käyttää suunnatusti, yhdenaikaisemmin ja sodan päämäärien kannalta hyödyllisemmin.

Varsinainen Ranskan vastarintaliike syntyi 27. toukokuuta, kun CNR piti ensimmäisen kokouksensa ja Jean Moulin valittiin neuvoston puheenjohtajaksi. Moulin kohtasi pian saman kohtalon kuin vastarintaliikkeen yhdistämistä yrittäneet edeltäjänsä. Vain muutama viikko aloituskokouksen jälkeen korruptoitunut vastarintataistelija petti hänet, Moulin joutui Lyonin Gestapon päällikön Klaus Barbien kiduttamaksi ja kuoli heinäkuussa 1943.

TIEDUSTELUPÄIVÄKIRJAT 1.6.1943

Vaaseni

PM:n sanoma.

Terho, Osa 17, Mäkelä

Saadun tiedon mukaan:

1) NKVD-rykmentti 340:n kolmannen pataljoonan viides komppania on lähettänyt 31.5. klo 15.38 Sosnovin kenttävartiolle sanoman:

Kaikille kenttävartioiden päälliköille:

Suljettava vihollisagenttien ja karkureiden liikkumissuunnat. Pidettävä silmällä Pengozeron seutuja neliö 1030, tarkastettava parakit Pjalnik.

2) NKVD-rykmentti 340:n toinen pataljoona on lähettänyt 31.5. klo 16.00 sanoman:

(alku puuttuu) pataljoonan loholla partiointia suoritettava normaalisti. Kaikkien kenttävartioiden päälliköiden on ryhdyttävä tarmokkaihin toimenpiteisiin karkureiden ja saksalaisen vakoojan Semjanovin löytämiseksi.

On tehostettava henkilöllisyyspapereiden tarkastusta kaikissa liikenteen

Erikoisjoukkojen, tiedustelun ja vastarintaliikkeiden historiassa huomionarvoista on Ranskan vastarintaliikkeen perustaminen alkukesällä 1943. Vaikka saksalais miehitys oli alkanut jo kesäkuussa 1940, kesti lähes kolme vuotta ennen kuin uttersa ranskalainen virkamies Jean Moulin onnistui yhdistämään hajanaiset ja ristiriitaisiin tavoittein toimineet vastarintajärjestöt yhtenäisesti johdetuksi liikkeeksi.

tarkkailupaikoissa ja asutuskeskuksissa. Annettava ohjeet tuntemattomien henkilöiden paljastamiseksi ja pidättämiseksi.

Kenttävartio 6:n päällikön on suojattava partioilla Kuzran suunta.

SOTAPÄIVÄKIRJAT 2.6.1943

Vaaseni

alikersantit T. Korte, L. Komonen ja A. Ruuth lähtivät lomalle.

sotilasvirkamiehet A. Wittenberg ja A. Sederholm tekemässä kuulusteluja Syvärinkaupungissa.

luutnantti Loukola ja luutnantti Moilanen kävivät uudessa majoituspaikassa järjestämässä muonavarastoja ym.

SOTAPÄIVÄKIRJAT 3.6.1943

Vaaseni

ei mitään erikoista. Käynti uudessa majoituspaikassa kuorma-autolla (toimiston väki).

illalla syötiin jänistä.

Viipuri

majuri Vehniäinen palasi komennukselta klo 00.50.

SOTAPÄIVÄKIRJAT 4.6.1943

Vaaseni

osasto vietti juhlaa.

lomalle lähtivät kersantit A. Kaukinen, K. Puttonen ja sotamies Nevalampi.

Viipuri

pieni illanvietto upseerien ja lottien kesken sotamarsalkkamme syntymäpäivän kunniaksi.

SOTAPÄIVÄKIRJAT 5.6.1943

Vaaseni

kovat siivoustyöt käynnissä, sotavankileiriltä saatiin töihin viisitoista vankia, jotka

Kesäkuun 3. päivänä Algerissa Pohjois-Afrikassa perustettiin Ranskan vapautuskomitea. Komitean puheenjohtajuuden ja Vapaan Ranskan joukkojen ylipäällikkyyden jakoivat kenraali Charles de Gaulle ja lähes kaksi vuotta sotavankeudessa Saksassa viettänyt kenraali Henri Giraud. Vaikka miehet luonnollisesti jakoivat liittoutuneiden päämäärän Ranskan vapauttamisesta, samalla he tosiasiallisesti jo kilpailivat keskenään sodanjälkeisestä vallasta Ranskassa.

Alkoi näyttää siltä, että liittoutuneet nousisivat ennen pitkää maihin Euroopan mantereelle. Kesäkuun 11. päivänä brittien 1. divisioona valtasi Tunisian ja Sisilian välissä koHoavan Pantellerian saaren, jolla jäi vangiksi 11 000 italiaista sotilasta. Seuraavana päivänä liittoutuneet valtasivat Lampedusan saaren, ja astinlaudat Sisilian-maihinnousuun alkoivat olla valmiina. Sisilian eteläpuolella sijaitseva Malta oli säilynyt liittoutuneiden käsissä sodan alusta asti, ja akselivaltojen kaksi ja puoli vuotta ylläpitämä Maltan saarto oli päättynyt marraskuussa 1942.

Toisella puolen maailmaa Japani luopui Kiskan saaresta Alaskaan kuuluvilla Aleuteilla. Tämä merkitsi Japanin vetäytymistä viimeisistä valtauksistaan läntisellä pallonpuoliskolla. Vaikka saaret olivat pieniä, asialla oli suuri periaatteellinen merkitys Yhdysvalloille, jonka puolustuspolitiikan perustana ennen toista maailmansotaa oli ollut koko läntisen pallonpuoliskon puolustaminen (ns. *Hemisphere Defense*).

Jatkosota

Tilanne Suomen rintamalla oli suhteellisen rauhallinen. Vielä toukokuussa ilmavoimat ottivat ilmataisteluissa yhteen Suomenlahdella Suursaaren yläpuolella, suomalaiset pommikoneet kävivät pommittamassa Sumerin asemaa Muurmannin radalla ja merivoimat upottivat vihollisen sukellusveneen Tallinnan pohjoispuolella. Kesäkuulle tulta-

essa ilma- ja merisota kuitenkin laantuivat. Kesäkuun alkupuoli oli hiljainen myös maarintamalla.

Suomalainen SS-pataljoona palasi kotimaahan kesäkuun ensimmäisenä päivänä. Pataljoona oli viettänyt Saksassa kaksi vuotta. Sen 1 400 miehestä oli kaatunut 255 sotilasta, kadonnut neljätoista ja haavoittunut 686 suomalaista. Alun innostuksen sijaan pataljoonasta oli Saksan heikon sotamenestyksen myötä muodostunut Suomelle kiusallinen poliittinen painolasti, josta piti päästä eroon.

Saksa yritti jatkaa suomalaispataljoonan sopimusta, mutta ulkopoliittinen suuntaus oli Suomessa kääntynyt. Pataljoonaa lähettäessä saksalaissuuntausta edustaneet pääministeri Hackzell ja ulkoministeri Witting olivat vaihtuneet Edwin Linkomieheen ja Henrik Ramsayhyn, joista varsinkin jälkimmäisen suhde Saksaan oli edellistä ulkoministeriä etäisempi. Maaliskuussa 1943 aloittanut Linkomiehen hallitus oli ottanut tavoitteekseen tien rauhaan, joten Suomen ulkopoliittikan sisäpiirille oli selvää, ettei SS-pataljoonaa päästettäisi takaisin Saksaan. Hangossa maihin nousseet miehet lähetettiin aluksi kuukauden lomalle koiteihinsa.

Kesäkuun 4. päivänä juhlittiin ensimmäistä kertaa puolustusvoimien lippujuhlapäivää. Valtioneuvosto oli edellisvuonna antanut 75 vuotta täyttäneelle Mannerheimille Suomen marsalkan arvonimen ja määrännyt lippujuhlapäivän vietettäväksi hänen syntymäpäivänään.

Marsalkka vieraili kesäkuun 11. päivänä Syvärillä kenraaliluutnantti Karl Lennart Oeschin komentaman Aunuksen Ryhmän lohkona. Puolitoista viikkoa myöhemmin hän vieraili Itä-Karjalassa kenraaliluutnantti Taavetti Laatikaisen komentamassa Maaselän Ryhmässä.

Osasto Vehniäinen

Yksikössä oli liikkunut huhuja uusiin toimitiloihin muuttamisesta jo toukokuun alkuvuokkoista alkaen. Aiemmassa kirjallisuudessa muuton syyksi on mainittu lentopommitusten uhka, mutta Osasto Vehniäisen sotapäiväkirjan kirjausten

pesevät asuntoja, omat miehet myös mukana.

SOTAPÄIVÄKIRJAT 6.6.1943

Vaaseni

siivoustyöt jatkuvat yhä »pontensiivisesti». päivällä tuli tieto, ettei 17. divisioona suostu luovuttamaan Uslankan kylää osaston majoittumiseksi, vaan tarjosi Pavlovskajan kylää.

kapteeni Mäkelä ja luutnantti Loukola kävivät Pavlovskajassa ja havaitsivat, että tieyhteydet olivat huonot, eikä sähkön saaminen kylään ollut mahdollista. Klo 19 kapteeni Mäkelä kävi divisioonassa, mutta asiasta ei päästy mihinkään ratkaisevaan tulokseen, joten asia jäi kesken.

SOTAPÄIVÄKIRJAT 7.6.1943

Vaaseni

kapteeni Mäkelä kävi uudestaan divisioonassa ja asia vihdoin ratkesi osaston hyväksi. Kunnostus- ja siivoustyöt pantiin uudestaan käyntiin.

SOTAPÄIVÄKIRJA 8.6.1943

Vaaseni

saatiin puhelimitse tieto Viipurista, että majoitusasia oli taas joutunut kriittiseen vaiheeseen. Divisioonasta oli soitettu everstille, että ko. paikka (Uslanka) on sopimaton osaston majoittamiseksi, mutta divisioonan taholta ei tullut osastolle kieltoa, joten ryhdyimme muuttopuuhiin.

SOTAPÄIVÄKIRJAT 9.6.1943

Vaaseni

muuttotouhut alkoivat kaikessa laajuudessaan. Muuttokuorma toisensa jälkeen kulki Uslankaan. Viimeinen kuorma lähti Vaaseniasta klo 23.20.

Viipuri

klo 00.00 yksinäinen viholliskone pommitti majoituspaikkamme lähellä olevaa

Yksikkö oli viettänyt yli vuoden Syvärin rannalla Vaasenin kylässä. Samassa suuressa kylässä sijaitsi 17. divisioonan esikunta, joka tarvitsi Osasto Vehniäisen tilat käyttöönsä.

Vaaseniassa oli yhä runsaasti itäkarjalaista väestöä: ei asekuuntoisia miehiä, mutta naisia, lapsia ja vanhuksia. Tiedustelualueen sotilaat, joista monet puhuivat venäjää, olivat vapaa-aikoina paikallisten kanssa tekemisissä varsin paljon.

Uusi sijoituspaikka Uslanka oli selvästi Vaasenia pienempi kylä Syvärin rannalla. Kylään saatiin kuitenkin sähköt, koska Uslangan kartonkitehtaalla oli oma voimalaitos. Ylemmässä kuvassa Osasto Vehniäisen toimisto- ja ruokalarakennus Uslangassa.